

KS. HELMUT JAN SOBECZKO

LITURGIA W FUNKCJI PERMANENTNEJ EKLEZJOGENEZY*

1. WPROWADZENIE

Powyższy temat dotyka ważnej problematyki, którą zajmują się w większym lub mniejszym stopniu różne dyscypliny teologiczne. Problem można sprowadzić do pytania: Czy i jaką funkcję pełni liturgia w permanentnej eklezjogenezie? W refleksji teologicznej nad powstaniem i tajemnicą Kościoła spotykamy się z różnymi koncepcjami. Inne założenia i akcenty mamy w tradycji zachodniej, a inne w tradycji wschodniej. Dotyczy to zarówno eklezjologii, jak i liturgiki (liturgiologii), zwłaszcza teologii liturgii. Potrydenckie rozumienie liturgii i jej odniesienia do Kościoła ulegało stopniowemu pogłębieniu w okresie klasycznego ruchu liturgicznego oraz badań biblijnych i patrystycznych z początku ubiegłego stulecia. Refleksja teologiczna i dyskusja na temat korelacji między liturgią a eklezjologią była stosunkowo żywa jeszcze przed Soborem Watykańskim II. Nie bez znaczenia jest fakt, że u początku odnowy liturgicznej i eklezjologii mamy tych samych protagonistów: Dom Gueragera, Odo Casela i Romano Guardiniego¹

Potężny impuls do kontynuowania wspomnianej korelacji dały dokumenty soborowe i posoborowe. Problematykę relacji między liturgią a Kościołem poruszali znani klasycy odnowy liturgicznej, jak i całej teologii. Oprócz

Ks. dr hab. HELMUT JAN SOBECZKO, prof. zw. Uniwersytetu Opolskiego – kierownik Katedry Liturgiki i Hagiografii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego; adres do korespondencji: ul. Kard. B. Kominka 1a, 45-032 Opole; e-mail: sobeczko@uni.opole.pl

* Referat wygłoszono na posiedzeniu Komitetu Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 17 III 2004 r.

¹ C. Militello. *Ecclesiologia e liturgia*. W: *Liturgia: itinerari di ricerca. Scienza liturgica e discipline teologiche in dialogo. Atti della XXV Settimana di Studio dell'Associazione Professori di Liturgia, Sasomaggiore Terme (PR), 25-30 agosto 1996*. Oprac. zbiorowe. Roma 1997 s. 321-341.

wyżej wymienionych wspomnieć należy liturgistów: A. Jungmanna, C. Vagaggini, S. Marsiliego, B. Neunheusera, A. Triaccę², a na gruncie polskim S. Czerwika, W. Świerzawskiego, B. Nadolskiego³, z innych zaś dyscyplin teologicznych na wzmiankę zasługują: A. Mayer-Planholz, Y. Congar, K. Rahner, H. Waldenfels, H. Fries, T. Berger⁴, a w Polsce: Cz. S. Bartnik, M. Rusecki, W. Hryniewicz i inni⁵

Na wstępie należy poczynić kilka uwag natury metodologicznej. Omawiane zagadnienie dotyka problematyki interdyscyplinarnej. Aby go dobrze przedstawić, należałoby być specjalistą zarówno eklezjologii, jak i liturgiki (liturgiologii). Nic więc dziwnego, że skoncentruję się głównie na liturgii, zresztą sugeruje to również sam temat. Wprawdzie w zgłębianiu teologii liturgii nie sposób nie korzystać z dorobku innych nauk teologicznych, w tym również z eklezjologii, dlatego w tym przypadku trzeba było posiłkować się przede wszystkim systematycznym zestawieniem głównych kierunków eklezjologii, jakie znajdują się w dostępnych opracowaniach specjalistycznych, zwłaszcza podręcznikowych i leksykalnych⁶

² J. A. Jungmann. *La chiesa nella liturgia latina*. W: J. Daniélou, E. Forgrimler (red.). *Sentire ecclesiam*. T. I. Roma 1964 s. 309-328; C. Vagaggini. *L'ecclesiologia «di comunione» come fondamento teologico principale della riforma liturgica nei suoi punti maggiori*. W: P. Journel, R. Kaczynski, G. Pasqualetti (red.). *Liturgia opera divina e umana*. Roma 1982 s. 59-131; S. Marsili. *La liturgia, mistagogia e culmine della preghiera cristiana*. „Rivista Liturgica” 65:1978 s. 184-191; B. Neunheuser. *De praesentia Domini in communitate cultus: quaestio, evolutio historica et difficultas specifica*. W: *Acta Congressus Internationalis de Theologia Concilii Vaticani II*. Roma 1968 s. 316-329; A. M. Triacca. *La perennità dell'assioma «Ecclesia facit liturgiam et liturgia facit Ecclesiam»*. *Osmosi tra pensiero dei Patri e preghiera liturgica*. W: S. Felici (red.). *Ecclesiologia e catechesi patristica*. Roma 1982 s. 255-294.

³ S. Czerwik. *Sprawowanie Eucharystii objawia i buduje Kościół. Społeczny wymiar liturgii mszalnej. Analiza liturgiczno-teologiczna*. W: *Program duszpasterski Komisji Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego na rok 1992/1993*. Katowice 1992 s. 53-70; W. Świerzawski. *Mysterium Christi*. Kraków 1975; B. Nadolski. *Urzeczywistnianie się Kościoła w liturgii w świetle dokumentów Vaticanum II*. Poznań 1981.

⁴ A. Mayer-Pfannholz. *Das Kirchenbild des späten Mittelalters und seine Beziehungen zur Liturgiegeschichte*. W: *Vom christlichen Mysterium. Gesammelte Arbeiten zum Gedächtnis von Odo Casel OSB*. Düsseldorf 1951.

⁵ Cz. Bartnik. *Kościół Jezusa Chrystusa*. Wrocław 1982; M. Rusecki. *Wiarygodność chrześcijaństwa*. I: *Z teorii teologii fundamentalnej*. Lublin 1994; W. Hryniewicz. *Pneumatologia a eklezjologia. Prawosławny wkład do współczesnej dyskusji ekumenicznej*. „Collectanea Theologica” 47:1977 z. 2 s. 33-59.

⁶ Przykładowo zob. Cz. Bartnik. *Eklezjologia*. W: M. Rusecki i in. (red.). *Leksykon teologii fundamentalnej*. Lublin-Kraków 2002 s. 346-352; M. Rusecki. *Elezjotwórczy charakter Eucharystii*. Tamże s. 361-365; tenże. *Kościół, geneza*. Tamże s. 662-667.

Na przestrzeni dziejów warunkujące się rzeczywistości liturgii i Kościoła spotykały podobne losy w ich pojmowaniu i opisywaniu. W okresie średnio-wieczna, po Soborze Trydenckim, a zwłaszcza pod wpływem poreformacyjnej polemiki, zaczęto akcentować coraz bardziej widzialną i jurydyczną stronę Kościoła, ale także zewnętrzny i obrzędowy kształt liturgii, którą mocno zre-izowano (sakramenty sprowadzono do kategorii rzeczy) i ograniczono do ka-uzystyki rubrycystycznej (niemal do czasów ostatniej wojny światowej litur-gikę wykładali prawnicy, a czasem moralisci).

Z analizy dostępnych opracowań obu dyscyplin teologicznych można wy-prowadzić następujące wnioski wstępne:

– Nie sposób jednoznacznie zdefiniować liturgii i Kościoła, możemy je opisać jedynie wieloaspektowo, przy czym obie kryją w sobie tę samą try-nitarną rzeczywistość zbawczą.

– Można chyba postawić tezę, że teologiczna wizja Kościoła wpływała w sposób zasadniczy na teologiczne rozumienie liturgii i na odwrót. Trzeba jednak pamiętać o ważnym fakcie, że mimo braku w świadomości i w reflek-sji naukowej głównych idei teologicznych tych obu rzeczywistości, to ist-niały one zawsze w tekstach euchologicznych ksiąg liturgicznych, sięgają-cych korzeniami do najstarszych sakramentarzy oraz do tekstów biblijnych i patrystycznych w myśl zasady: *lex orandi statuat legem credendi*.

– Odnośnie do powstania i istoty Kościoła w eklezjologii napotkamy na różne teorie i ujęcia zależne od punktu wyjścia i przyjętej podstawy znacze-niowej⁷

– W naukach liturgicznych w korelacji między liturgią i Kościołem na czoło wysuwają się następujące główne idee: misterium paschalne; zgroma-dzenie liturgiczne jako manifestacja Kościoła, który jest Ciałem Chrystusa (Głowa i członki); wspólnota (komunia) ludzi ochrzczonych, powstająca i istniejąca dzięki słowu Bożemu i sakramentom.

Zanim jednak dojdziemy do końcowej tezy, stwierdzającej, że celebrowanie liturgii jest permanentną eklezjogenezą, trzeba najpierw wskazać na kilka zagadnień teologiczno-liturgicznych, zwłaszcza na rzeczywistość, jaką jest misterium paschalne.

⁷ Bartnik. *Eklezjologia* s. 346-352; Rusecki. *Kościół, geneza* s. 662-667

2. EKLEZJALNE ZNACZENIE PASCHALNEGO MISTERIUM CHRYSYSTUSA

W dokumentach kościelnych i wśród badaczy przyjmuje się tezę, że pojęcie misterium paschalnego winno być kluczem w refleksji naukowej i w korelacji wszystkich dyscyplin teologicznych. Na dowód tego przytoczę zdanie ks. prof. S. Czerwika, autora wielu opracowań o misterium paschalnym, który stwierdza, że zagadnienie „dziejów zbawienia (ze szczególnym uwzględnieniem misterium paschalnego) winny stać się podłożem badania poszczególnych gałęzi nauk teologicznych i punktem wyjścia do ich korelacji. II Sobór Watykański wezwał teologów różnych specjalności do uwydatniania «misterium Chrystusa i dziejów zbawienia» w celu zapewnienia związku wymienionych dyscyplin z liturgią oraz jedności formacji kapłańskiej (KL 16); refleksja nad misterium paschalnym winna stać się «miejscem» spotkania i teologiczno-egzystencjalnej syntezy według zasady *lex orandi – lex credendi – lex agendi*”⁸

Pomijam biblijne i patrystyczne wywody dotyczące znaczenia terminów użytych w pojęciu „misterium paschalne”, istnieje na ten temat obfita literatura, poczynając od pionierskich opracowań O. Casela⁹ Misterium paschalne to stopniowo ujawniane i urzeczywistniane dzieło zbawienia Starego i Nowego Przymierza. To trynitarnie, chrystologicznie i pneumatologiczne ujęcie całościowe ukazuje jedność Bożego planu zbawienia, obejmującego całą ludzkość i kosmos. Na tak szerokie pojęcie paschalnego misterium składa się: Pascha Izraela – Pascha Chrystusa – Pascha Kościoła (także każdego chrześcijanina) – Pascha świata.

Nas interesuje tu szczególnie paschalny wymiar Kościoła (Pascha Kościoła). Z paschalnego misterium Starego Przymierza, poprzez wyzwolenie z Egiptu, przeprowadzenie przez Morze Czerwone i zawarte z Bogiem u stóp Synaju przymierze, Naród Wybrany został przeprowadzony przez pustynię do Ziemi Obiecanej i stał się Bożym zgromadzeniem (*kahal Jahwe*), ludem kapłańskim, Bogu na własność przeznaczonym (Wj 19, 4-6; Pwt 4, 10; 9, 9 n.). Dziedzicem tego wszystkiego stał się nowy lud (*Ekklesia*), nabyty drogo-

⁸ S. Czerwik. *Paschalne misterium*. W: Rusecki i in. (red.). *Leksykon teologii fundamentalnej* s. 901.

⁹ O. Casel. *Das christliche Festmysterium*. Paderborn 1941; tenże. *Das christliche Kultmysterium*. Hrsg. von B. Neunheuser. Regensburg 1960. Zob. obszerniejsze zestawienie bibliografii: P. Sorci. *Mistero pasquale*. W: D. Sartore i in. (red.). *Liturgia*. Milano–Torino 2001 s. 1258-1260.

cenną krwią Chrystusa. W soborowej Konstytucji o liturgii (KL) czytamy, że „tego dzieła odkupienia ludzi i uwielbienia Boga, które zapowiadały kierowane przez Boga wielkie wydarzenia w życiu ludu Starego Testamentu, dokonał Chrystus Pan, szczególnie przez paschalne misterium swojej błogosławionej męki, zmartwychwstania i chwalebного wniebowstąpienia; «przez swoją śmierć zniweczył śmierć naszą i zmartwychwstając, przywrócił nam życie»”¹⁰ (KL 5). Albowiem z boku Chrystusa umierającego na krzyżu zrodził się przedziwny sakrament całego Kościoła¹¹

Jak widzimy, moment narodzin Kościoła tradycja chrześcijańska upatruje w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa, czyli w Jego głównych wydarzeniach misterium paschalnego. Wyrażają to również teksty liturgiczne, które dzielają zarówno koncepcję staurologiczną genezy Kościoła (Kościół zrodził się na krzyżu), jak i integralną, upatrującą powstanie Kościoła jako wynik całej działalności zbawczej Chrystusa (od wcielenia poprzez nauczanie, śmierć i zmartwychwstanie, aż po zesłanie Ducha Świętego)¹²

Z misterium paschalnego Kościół nie tylko bierze swój początek, ale także swoje trwanie aż do skończenia świata. Trwanie Kościoła to realizacja misterium paschalnego (misterium zbawienia) w liturgii. Według wspomianej Konstytucji o liturgii „liturgia jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i zarazem jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc” (KL 10), liturgia jest ponadto dziełem „całego Ciała Kościoła” (KL 26), „który jest «sakramentem jedności», czyli ludem świętym, zjednoczonym i zorganizowanym pod zwierzchnictwem biskupów” (KL 26). Widzimy wyraźnie, że Konstytucja o liturgii jest już zainspirowana eklezjologią wspólnoty i aktywnego uczestnictwa, co podkreślały także wcześniejsze dokumenty Magisterium Kościoła¹³

Misterium paschalne ma również wymiar anamnetyczny – upamiętnienia, uobecnienia. Uobecnienia Chrystusa i Jego zbawczego dzieła dokonuje Duch Święty, który zapewni ludzkości po wszystkie wieki korzystanie z owoców paschalnego misterium. Wieloraka obecność Chrystusa w Kościele dokonuje się w liturgii mocą Ducha Świętego pod osłoną znaków. Z faktu obecności Chrystusa w Kościele, celebrującego liturgię, soborowa Konstytucja o litur-

¹⁰ *Mszal Rzymski*, Pierwsza Prefacja wielkanocna.

¹¹ Por. św. Augustyn. *Enar. in Ps. CXXXVIII*, 2. W: *Corpus Christianorum*. T. 40. Turnholt 1956 s. 1991; modlitwa po drugiej lekcji Wielkiej Soboty w *Missale Romanum* przed reformą Wielkiego Tygodnia.

¹² Rusecki. *Kościół, geneza* s. 666.

¹³ Por. Pius XII. *Enc. Mediator Dei* (20 XI 1947).

gii wyprowadza rodzaj definicji liturgii, stwierdzając, że „słusznie uważa się liturgię za wypełnianie kapłańskiej funkcji Jezusa Chrystusa. W niej przez znaki dostrzegalne wyraża się i w sposób właściwy dla poszczególnych znaków dokonuje uświęcenie człowieka, a Mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, to jest Głowa ze swymi członkami, sprawuje pełny kult publiczny” (KL 7). Dlatego każda celebracja liturgiczna jest działaniem Chrystusa-Kapłana i Jego Ciała, czyli Kościoła. Ponadto jest też „czynnością w najwyższym stopniu świętą, której skuteczności z tego samego tytułu i w tym samym stopniu nie posiada żadna inna czynność Kościoła” (KL 7).

W świadomości wiernych i w formach pobożnościowych od wieków średnich prawie zapomniano o fundamentalnej prawdzie, że również w zgromadzeniu liturgicznym obecny jest Chrystus, a także uobecnia się całe Jego dzieło zbawcze (paschalne misterium). Cała uwaga koncentrowała się wówczas na realnej obecności Chrystusa pod postaciami eucharystycznymi, co znalazło swój wyraz w mocno rozbudowanych formach kultu i adoracyjnej pobożności eucharystycznej. W tym czasie zaczęła zanikać świadomość wielorakiej obecności Chrystusa w celebrowanej liturgii. Przesoborowe oficjalne dokumenty Kościoła nie poświęcają specjalnej uwagi rzeczywistej i wielorakiej obecności Chrystusa w zgromadzeniu liturgicznym. Konstytucja o liturgii stwierdza dlatego: „Chrystus jest obecny zawsze w swoim Kościele, zwłaszcza w czynnościach liturgicznych”, tj. w samym zgromadzeniu, w osobie kapłana, w słowie Bożym, w znaku sakramentalnym oraz kiedy Kościół modli się i śpiewa psalmy (KL 7)¹⁴ W odróżnieniu do encykliki *Mediator Dei* nie ma mowy o obecności Chrystusa i Kościoła w liturgii¹⁵, ale akcentuje się obecność Chrystusa w liturgii Kościoła, w której aktualizuje (urzeczywistnia) On mocą Ducha Świętego swoje dzieło zbawcze.

Soborowa Konstytucja o liturgii stwierdza ponadto, że Kościół w szczególny sposób objawia się w zgromadzeniu liturgicznym: „Wszyscy [...] powinni być przeświadczeni, że szczególne ujawnienie się Kościoła (*praecipua manifestatio Ecclesiae*) dokonuje się w pełnym i czynnym uczestnictwie całego świętego Ludu Bożego w tej samej celebracji liturgicznej, a zwłaszcza w tej samej Eucharystii, w jednej modlitwie, przy jednym ołtarzu, pod przewodnictwem biskupa otoczonego prezbiterami i osobami posługującymi”

¹⁴ A. C u v a. *La presenza di Cristo nella liturgia*. Roma 1973 s. 31- 56; H. J. Sobeczko. *Główne sposoby chrystusowej obecności w odnowionej liturgii Mszy świętej*. „Roczniki Teologiczne Śląska Opolskiego” 2: 1970 s. 79-84.

¹⁵ P i u s XII. Enc. *Mediator Dei* nr 20.

(KL 41)¹⁶ Dlatego dowartościowanie zgromadzenia liturgicznego pod względem teologicznym, a tym samym także liturgicznym i pastoralnym, należy zaliczyć do zasadniczych osiągnięć posoborowej odnowy w Kościele. Udział w zgromadzeniu liturgicznym, zwłaszcza eucharystycznym, uważa się obecnie za element konstytutywny życia chrześcijańskiego, a samo zgromadzenie za podmiot sprawowanej liturgii. Całe zatem zgromadzenie sprawuje liturgię, która również czerpie całą swoją moc z misterium paschalnego Chrystusa (KL 61)¹⁷

Mimo że Kościół można utożsamiać ze zgromadzeniem liturgicznym (Dz 2, 47; 1 Kor 11, 22), nie oznacza to wcale, że Kościół istnieje tylko wtedy, gdy jest zgromadzony na liturgii. Zawsze jednak Kościół istnieje w zależności od zgromadzenia liturgicznego, w którym dokonuje się dzieło zbawcze i oddaje się kult Bogu Ojcu przez Chrystusa w Duchu Świętym. To w Kościele, który się gromadzi, sprawowana jest liturgia, czyli głosi się słowo Boże, celebryje sakramenty i zanoszą liturgiczną modlitwę godzin.

We współczesnej refleksji teologicznej lepiej uświadamiamy sobie podstawową prawdę, że zgromadzenie liturgiczne jest podmiotem liturgii. „Dlatego czynności liturgiczne należą do całego Ciała Kościoła, uwidoczniają je i na nie oddziałują. Poszczególnych jego członków dosięgają w różny sposób, zależnie od stopnia święceń, urzędów i czynnego udziału” (KL 26). Podmiotowość zgromadzenia nie narusza struktury hierarchicznej i obowiązującego podziału funkcji, „bo każdy czyni to i tylko to, co należy do niego” (KL 28).

Z teologii zgromadzenia liturgicznego wypływają także daleko idące konsekwencje natury liturgiczno-pastoralnej. Wypływają one przede wszystkim z faktu podmiotowości zgromadzenia. Główną osobą-podmiotem zgromadzenia jest Jezus Chrystus, którego kapłański urząd mocą Ducha Świętego wypełnia zgromadzony na liturgii Lud Boży – Kościół. Wszyscy ochrzczeni celebryją liturgię, czyli są zbiorowym podmiotem liturgii. „Kapłaństwo chrzcielne jest kapłaństwem całego Ciała Chrystusa. Niektórzy wierni otrzymali jednak sakrament święceń, by reprezentować Chrystusa jako Głowę Ciała” (KKK 1188). *Katechizm Kościoła Katolickiego* akcentuje dlatego sakramentalne kapłaństwo, aby odciąć się od protestantyzujących stwierdzeń o „omnipotencji” zgromadzenia ochrzczonych, co w konsekwencji prowadzi

¹⁶ Konstytucja o liturgii odwołuje się do pism św. Ignacego Antiocheńskiego: *Magn.* 7; *Philad.* 4; *Smyrn.* 8 (wyd. F. X. Funk s. 236, 266, 281).

¹⁷ Szerzej na temat zgromadzenia liturgicznego zob. H. J. Sobczko. *Zgromadzeni w imię Pana. Teologia znaku zgromadzenia liturgicznego*. Opole 1999.

często do deprecjacji niedzielnej Eucharystii oraz koncelebry, bo wystarczy celebrowanie samej liturgii słowa, w którym też jest obecny – i to w sposób rzeczywisty – Chrystus, a więc nie jest tutaj konieczna obecność prezbitera.

Zgromadzenie liturgiczne, które może przybierać różne formy, najpełniej realizuje się w sprawowaniu Eucharystii, kiedy posila się słowem Bożym oraz Ciałem i Krwią Pańską. Wyraża to znana myśl św. Augustyna: „Eucharystia buduje (sprawia) Kościół” (*Contra Faust.* 12, 20). Zgromadzenie eucharystyczne objawia i buduje Kościół – Ciało Chrystusa w konkretnym miejscu, czasie i kontekście kulturowym.

Liturgia jest bogatym światem znaków. Obecnie przyjmuje się powszechnie, że zgromadzenie liturgiczne należy do podstawowych znaków w liturgii. Każdy jednak znak trzeba w sposób poprawny teologicznie odczytać. Znaków liturgicznych, w tym również znaku zgromadzenia liturgicznego, nie można interpretować w sposób dowolny lub alegoryczny, jak czyniono to, ze szkodą dla właściwego rozumienia liturgii i teologii, w minionych wiekach. Podstawą interpretacji znaku pozostaną zawsze przede wszystkim teksty biblijne i patrystyczne. W ich świetle zgromadzenie liturgiczne jest wypełnieniem i kontynuacją starotestamentalnych zgromadzeń, podczas których zawierano lub odnawiano zawarte na Synaju Przymierze. Nowe i wieczne Przymierze zawarł Chrystus poprzez paschalne misterium, które uobecnia się w każdym zgromadzeniu liturgicznym, kiedy Kościół – jak czytamy w Konstytucji o liturgii – „zbiera się na odprawianie paschalnego misterium” (KL 6-7). W świetle tekstów patrystycznych najpełniej realizuje się ono w zgromadzeniu eucharystycznym.

W podsumowaniu refleksji nad istotnym znaczeniem misterium paschalnego można postawić tezę, że uobecnianie w zgromadzeniu liturgicznym misterium paschalnego jest źródłem permanentnej eklezjogenezy.

3. SAKRAMENTY INICJACJI KONKRETNYM ZNAKIEM PERMANENTNEJ EKLEZJOGENEZY

Konstytucja o liturgii jednoznacznie podkreśla znaczenie sakramentów świętych, a zwłaszcza sakramentów inicjacyjnych: chrztu, bierzmowania i Eucharystii: „Syn Boży przez swoją śmierć i zmartwychwstanie uwolnił spod władzy szatana¹⁸ i śmierci oraz przeniósł do królestwa Ojca, lecz rów-

¹⁸ Por. Dz 26, 18.

niez po to, aby to dzieło zbawienia, które głosili, również sprawowali przez Ofiarę i sakramenty, wokół których skupia się całego życie liturgiczne. I tak przez chrzest ludzie zostają wszczępieni w paschalne misterium Chrystusa: z Nim współumarli, współpogrzebani i współmartwychwstali (Dz 26, 18), otrzymują ducha przybrania za synów, «w którym możemy wołać: Abba, Ojcie!» (Rz 8, 15), stając się prawdziwymi czcicielami, jakich Ojciec szuka (por. J 4, 23). Podobnie ilekroć spożywają Wieczerzę Pańską, śmierć Pana głoszą, aż On przyjdzie (por. 1 Kor 11, 26). W sam dzień Pięćdziesiątnicy, kiedy Kościół ukazał się światu, «ci [...], którzy przyjęli naukę» Piotra, «zostali ochrzczeni». «Trwali oni w nauce Apostołów i we wspólnocie, w łamania chleba i w modlitwach [...] Wielbili Boga, a cały lud odnosił się do nich życzliwie» (Dz 2, 41 n. 47). Od tego czasu Kościół nigdy nie przestawał zbierać się na sprawowanie paschalnego misterium, czytając to, «co we wszystkich Pismach odnosiło się do Niego» (Łk 24, 27), sprawując Eucharystię, w której «uobecnia się zwycięstwo i triumf Jego śmierci»¹⁹, i równocześnie składając «dzięki Bogu za Jego dar niewypowiedziany» (2 Kor 9, 15) w Chrystusie Jezusie, «ku chwale Jego majestatu» (Ef 1, 12), przez moc Ducha Świętego” (KL 6).

Jak wynika z powyższych słów, misterium zgromadzenia liturgicznego (Kościół) opiera się przede wszystkim na sakramentach inicjacyjnych – na chrzcie, bierzmowaniu i Eucharystii.

Do „społeczności kapłańskiej” wszczepia przede wszystkim chrzest (por. KK 11), gdyż „na mocy chrztu lud chrześcijański, «rodzaj wybrany, królewskie kapłaństwo, naród święty, lud nabyty» (1 P 2, 9) jest uprawniony i zobowiązany do pełnego, świadomego i czynnego udziału w liturgii” (KL 14). Udział zatem w zgromadzeniu liturgicznym nie jest ani przywilejem, ani ustępstwem, ale obowiązkiem i prawem każdego ochrzczonego. Eklezjalny wymiar ochrzczonego pogłębia jeszcze mocniej Duch Święty w sakramencie bierzmowania.

Natomiast w Eucharystii „dokonuje się dzieło naszego Odkupienia”²⁰ i uobecnia najpełniej paschalne misterium Chrystusa i Kościoła; w najwyższym stopniu przyczynia się ona także do tego, aby wierni swoim życiem wyrażali oraz ujawniali innym ludziom misterium Chrystusa i rzeczywistość

¹⁹ Sobór Trydencki. Sessio XIII, 11 października 1551. Decr. *De ss. Eucharistia* c. 5: *Concilium Tridentinum, Diariorum, Actorum, Epistolarum, Tractatum nova collectio*. Wyd. Soc. Goerresiana. T. VII: *Actorum* pars IV Friburgi Brisgoviae 1961 s. 202.

²⁰ *Mszal Rzymski*. Modlitwa nad darami z Mszy Wieczerzy Pańskiej Wielkiego Czwartku oraz 2 niedzieli zwykłej.

naturę prawdziwego Kościoła. Eucharystia również w najwyższym stopniu jest permanentną eklezjogenezą, co wynika z woli i nakazu samego Chrystusa danego uczniom podczas Ostatniej Wieczerzy²¹

Chrześcijanin, mocą Ducha Świętego, którego otrzymuje od zmartwychwstałego Chrystusa (J 7,39), staje się mimo swej cielesności świątynią duchową (1 Kor 6,19: „Czyż nie wiecie, że ciało wasze jest świątynią (przybytkiem) Ducha Świętego, który w was jest, a którego macie od Boga, i że już nie należycie do samych siebie?”).

W Zmartwychwstałym Chrystusie – mocą Ducha Świętego – zespala się i wzrasta cała duchowa świątynia: „Zbudowani na fundamencie apostołów i proroków, gdzie kamieniem węgielnym jest sam Chrystus Jezus. W Nim zespalana cała budowla rośnie na świętą w Panu świątynię, w Nim i wy także wznosicie się we wspólnym budowaniu, by stanowić mieszkanie Boga przez Ducha” (Ef 2, 20-22). Posilanie się słowem Bożym i sakramentem realizuje także soborowe zalecenie: „ut mysterium paschale vivendo exprimat” (aby misterium paschalne wyrażało się w życiu codziennym)²²

5. WNIOSKI KOŃCOWE

1. Refleksję nad eklezjologią mogą wzbogacić badania interdyscyplinarne, w omawianym przypadku badania nauk liturgicznych oparte na dokumentach i tekstach liturgicznych. Zalecanym pojęciem kluczowym jest „misterium paschalne”

2. Na postawione na wstępie pytanie, czy liturgia pełni funkcję permanentnej eklezjogenezy, trzeba odpowiedzieć twierdząco, a ponadto analiza liturgiczna wykazała, że liturgia nie tylko pełni funkcję permanentną eklezjogenezy, ale jest permanentną eklezjogenezą.

3. Pojęciem kluczowym całej problematyki powinno być „misterium paschalne”, które jest źródłem genezy (także permanentnej) Kościoła, w sposób szczegółowy sakramenty inicjacji chrześcijańskiej.

²¹ Zob szerzej: M. Rusecki. *Eklezjotwórczy charakter Eucharystii*. W: Rusecki i in. *Leksykon teologii fundamentalnej* s. 361-365.

²² *Inter Oecumenici* nr 5/6.

BIBLIOGRAFIA

- Czaja A.: Kościół jako eucharystyczna komunია. Koncepcja Józefa Kardynała Ratzingera. W: *Ineffabile Eucharistiae Donum*. Red. T. Dola, Opole 1997 s. 57-70.
- De Lubac H.: *Meditazione sulla Chiesa*. Roma 1963.
- Kasper W.: Relacja między Kościołem powszechnym a Kościołem lokalnym. Przyjacielska polemika z krytyką kard. Josepha Ratzingera. Tł. G. Bubel. „Przegląd Powszechny” 10:2001 s. 25-39.
- Kehl M.: *Die Kirche. Eine katholische Ekklesiologie*, Würzburg 1992.
- Koch K.: *Eucharistie. Herz des christlichen Glaubens*. Fribourg 2005.
- Koerner B.: *Gottes Gegenwart. Eine Entdeckungsreise zum Sinn der Eucharistie*. Innsbruck 2005.
- Majewski T.: Spór o rozumienie Kościoła. Eklezjologiczne uwarunkowania i perspektywy wielkich debat teologicznych na przełomie XX i XXI wieku. Warszawa 2005.
- Ratzinger T.: *Eklezjologia Soboru Watykańskiego II*. W: tenże. *Kościół, ekumenizm, polityka*. Tł. J. Kruczyńska, L. Balter SAC. Poznań 1990.
- *Kościół wspólnota*. Tł. W. Życiński. Lublin 1993.
- *Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunია*. Tł. W. Szymona. Kraków 2003.
- Reitenberg H.: *Die Liturgiewissenschaft und die Liturgie der Teilkirchen*. „Archiv für Liturgiewissenschaft” 11 1969 s. 176-213.
- Sobeczko H. J.: *Zgromadzeni w imię Pana. Teologia znaku zgromadzenia liturgicznego*. Opole 1999.
- Vagagini C.: *L'ecclesiologia „di comunione” come fondamento teologico principale della riforma liturgica nei suoi punti maggiori*. W: *Liturgia opera divina e umana*. Red. P. Journel, R. Kaczynski, G. Pasqualetti, Roma 1982 s. 59-131.

LITURGY IN THE FUNCTION OF A PERMANENT ECCLESIOGENESIS

Summary

In contemporary theological thought a considerable amount of attention is devoted to ecclesiology. The question is raised whether any, and if so then what function is fulfilled by liturgy in permanent ecclesiology. The key for exploring the issue is the ecclesial interpretation of Christ's Paschal mystery from which the Church takes its beginning, but also its further existence.

The Church in a special way manifests itself in a liturgical gathering, especially when it celebrates the Eucharist. It is first of all initiation sacraments, with the Eucharist at the head, that reveal and build the Church. It has to be stated then that liturgy is a permanent ecclesiology.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: eklezjologia, eklezjogeneza, Kościół, liturgia, misterium paschalne, zgromadzenie liturgiczne, Eucharystia.

Key words: ecclesiology, ecclesiology, Church, liturgy, Paschal mystery, liturgical gathering, Eucharist.